

Daniel Stanković

Miloš Puletić

Fakultet fizičke kulture, Niš

OD PLANINARENJA DO SPORTSKOG PENJANJA

U srcu planinarenja leži jedno, pomalo čudno, pitanje. Zašto se penjati po steni? Jedan od odgovora mogao bi da bude - zato što je tamo, ali na drugim mestima su i zidovi od cigala i baš nam se ne žuri da razbijemo glavu o njih. Razlozi za penjanje su mnogo dublji od obične ogrebotine. Niko od nas se ne penje jer je prisiljen na to. Penjanje ispunjava onu prazninu koju je napravilo brujanje savremenog društva i rada. Ono može biti radi avanture, može nas odvesti na egzotična mesta... Za nekog, penjanje je jednostavno dobra vežba, za nekog skrivena želja, a nekom je to put za porast ega, dobro proračunata zabava ili aktivnost za ispunjavanje dokolice.

Planinarenje danas okuplja ljubitelje prirode širom sveta bez obzira na godine, pol ili boju kože. Za sve to planina je slepa i prihvaćće svakog ko pobege od dosadne svakidašnjice, svakog ko ima dovoljno slobodnog vremena i želju da ga kvalitetno iskoristi, ko se otrgne od okova sedeće kulture i ustane protiv takvog načina života.

PLANINARENJE

Planinarenje, kao sveobuhvatan pojam, deo je ljudske kulture hiljadama godina. Prvi lovci i trgovci su ostavili dokaze svog prelaska preko planina širom sveta. Oni su razvijali osnovne planinarske veštine kako bi savladali veoma različit, često opasan, teren (stenovite staze, sneg, led). Kako bi sebi olakšali putovanje izmislili su i posebnu odeću otpornu na hladnoću, vetar i kišu. Za njih je prelazak planine bio pitanje opstanka.

Kao sportska aktivnost, prvi put se javlja u Evropi (Alpi) sredinom XVIII veka. Tokom vremena, planinarenje se menjalo i evoluiralo, tako da danas postoji više njegovih oblika i dimenzija. Postoje mnoge uslovne podele planinarenja na različite grane, a njihovom analizom i sintezom mogla bi se izvesti nova. Danas se može podeliti na tri osnovne grane (razvojna pravca): visokogorstvo, alpinizam i sportsko penjanje.

Slika 1.

Pod visokogorstvom se podrazumeva svaki boravak u planini s ciljem da se pešačeći osvoji planinski vrh korišćenjem dobro poznatih planinskih staza i ruta. Mnoge turističke agencije danas organizuju ovakve ture za ljubitelje prirode koje su prvenstveno rekreativnog tipa, mada se ljudi odlučuju na ovakve pohode i bez neke prethodne organizacije.

Alpinizam se nalazi na granici između visokogorstva i sportskog penjanja i može se podeliti na letnji i zimski. Cilj je i dalje osvajanje vrha planine ili litice (smera) s tim što je osnovna razlika u tome što se koriste nepristupačne staze, okomite, često opasni i rizični smerovi. Idući njima, alpinisti sami sebi osiguravaju prolaz korišćenjem razne opreme (pojas, uže, kinovi, čekić, karabini, čokovi, frendovi, planinarske lestvice, u zimskim uslovima cepin, dereze i sl.). Osvajajući vrhova koji su pod večitim snegom i ledom neprestano su izloženi opasnosti (uslovi hipoksije, dehidracija, promrzline, snežne i kamene lavine). Međutim, bez obzira na to, nemirni istraživački duh tera ljude da uvek idu korak dalje ispitujući granice sveta i svojih mogućnosti, a ako je to moguće i još korak više.

SPORTSKO PENJANJE

Sportsko penjanje se, pre četrdesetak godina, izdvojilo od alpinizma kao zaseban sport. Možemo ga podeliti na penjanje po prirodnim i veštačkim stena. Kao i kod alpinizma, ovde se koristi oprema za penjanje (ovog puta samo uže, pojas, penjačice, karabini), ali ona ne služi kao pomoć (oslonac) za penjanje, već je samo osuguranje penjaču u slučaju pada. Penje se isključivo i samo

rukama i nogama, a koriste se samo razna udubljenja i ispućenja na steni različitog oblika i veličine. Osnovna razlika između alpinizma i sportskog penjanja je u tome što alpinisti sami sebi osiguravaju put u toku penjanja uz pomoć klinova i razne druge opreme i mogu koristiti opremu koja će im pomoći u savladavanju smera, dok se sportski penjači penju po već uređenim (izboltovanim¹) smerovima, što u mnogome smanjuje rizik, koristeći samo sopstveno telo za doseganje vrha. Na ovaj način, sportski penjač je oslobođen tehničkih zahvata neophodnih za osiguranje smerova (ukucavanje klinova, postavljanje čokova i frendova...), tako da se može fokusirati na samo penjanje.

Različiti sistemi ocenjivanja smerova i boldera							
Smerovi					Smerovi/ Bolderi	Bolderi	
Skandinavija	Britanija	Australija	USA	UIAA	Francuska	Hueco	Britanija
6-		19	5.10b	VI+	6a	V3	B3/4
6-/6	E2 5c	19/20	5.10c	VII-	6a+	V3/4	B4
6		20	5.10d	VII	6b	V4	B4/5
6+	E3 5c+	21	5.10a	VII+	6b+	V4/5	B5
7-		21/22	5.11b	VII+/V III-	6c	V5	B5/6
7	E4 6a+	22	5.11c	VIII-	6c+	V5/6	B6
7+		23	5.11d	VIII	7a	V6	B7
7+/8-	E5 6b	24	5.12a	VIII/VI II+	7a+	V7	B8
8-		25	5.12b	VIII+	7b	V8	B8/9
8	E5 6b+	26	5.12c	IX-	7b+	V8/9	B9
8/8+		27	5.12d	IX	7c	V9	B10
8+		28	5.13a	IX/IX+	7c+	V10	B10/11
9-	E7 6c+	29	5.13b	IX+	8a	V11	B11
9-/9		30	5.13c	X-	8a+	V12	B12
9	E8 7a	31	5.13d	X	8b	V13	B13
9/9+		32	5.14a	X+	8b+	V14	B14
9+	E9 7a+	33	5.14b	XI-	8c	V15	B15
		34	5.14c	XI	8c+		
	E10 7b	35	5.14d	XI+	9a		
		36	5.15a	XII-	9a+		
		37	5.15b	XII	9b		
					9b+		

¹ Boltovanje - bušenje stene i ugrađivanje čeličnih boltova koji se više ni pod kojim uslovima ne mogu iščupati.

Naime, postoji gruba podela na alpinističke i sportsko-penjačke smerove. Po toj podeli, u alpinističke smerove spadaju svi oni koji imaju težinsku ocenu od 1 do 6+, a u sportsko-penjačke smerove svi iznad 7- (po UIAA² sistemu ocenjivanja). Da bi se prepoznala težina smera potrebno je višegodišnje iskustvo i mukotrpan rad. Ilustracije radi, do pre 40-ak godina se u stručnoj alpinističkoj literaturi, po zakonima medicine i fizike, mogućim za penjanje smatrao samo onaj smer koji je imalo težinsku ocenu 6+ ili manju. Sve preko ove težinske ocene bilo je po svim zakonima fizike i medicine nemoguće objasniti, a kamoli popeti. Danas su se te zakonitosti znatno promenile, a u svetu postoji par ljudi koji su uspeli da se popnu i po neverovatnih XI+.

Što se tiče podele sportskog penjanja na osnovu tipa stene po kojoj se penje (prirodna ili veštačka) tehnika penjanja je skoro ista. Osnovna razlika je u tome što se na veštačkoj steni organizuju takmičenja protiv živih protivnika dok se na prirodnoj steni borimo protiv sebe samih. Drugačiji je i osećaj ispod prstiju jer su veštačka hvatišta dosta nežnija od prirodnih udubljenja i ispupčenja na steni. U suštini veštačka stena služi kao trenažer uz pomoć koga se dolazi do dobre fizičke pripremljenosti, koja je neophodna svima onima koji žele da se upuste u ozbiljniji rad na prirodnoj steni.

Na veštačkoj steni se održavaju tri vrste takmičenja: težinsko, brzinsko i bouldering. Svako od ovih takmičenja ima svoja pravila kojih se takmičari treba da pridržavaju.

U suštini cilj u težinskom penjanju je popeti se do vrha postavljenog smera, što racionalnije i bez pada. Organizuju se kvalifikacije, polufinale i finale. Pobjednik je onaj takmičar koji stigne do vrha ili najvišlje, a ukoliko postoje dva ili više takmičara koja su dosegla istu visinu (ili vrh), smer se dodatno otežava, tako da na kraju dobijamo pobjednika u superfinalu.

U brzinskom penjanju, smer koji se penje je daleko lakši nego u težinskom, pa je zbog toga i cilj popeti ga za što kraće vreme. Kao i kod takmičenja u težinskom penjanju organizuju se kvalifikacije, polufinale i finale, a pobjednik je onaj takmičar koji za što kraće vreme uspe da popne smer (smerove).

Bouldering³ je specifična vrsta takmičenja na kojima je cilj da se popne do vrha što veći broj *boulder* problema postavljenih na više malih veštačkih stena. Boulder problemi su uglavnom teži nego kod težinskog penjanja, ali su zato i kraći (3-5m naspram 12-20m). Kod ovakve vrste takmičenja ne postoji užad niti bilo kakva vrsta osiguranja od strane drugog penjača jer su stene relativno niske. Umesto toga, prilikom pada takmičar doskače (ili pada) na debeli sloj strunjača. Svaki pokušaj na istom bolder problemu smanjuje broj poena,

² UIAA - United International Alpine Association

³ Boulder - engleska reč koja označava nisku stenu (3-5 metara)

tako da je problem najbolje popeti iz prve. Broj pokušaja po bolderu je ograničen na 3, a pobjednik je onaj takmičar koji sakupi najveći broj poena.

Bez obzira na vrstu takmičenja, u sportskom penjanju se organizuju državna, evropska i svetska tačkmičenja i kupovi i to za sve uzrasne kategorije, a postoji i realna mogućnost da će od naredne Olimpijade (2008) postati i olimpijski sport.

Što se tiče prirodne stene, postoji velika sličnost u načinu penjanja sa veštačkom stenom, s tim što nedostaju takmičari.

Cilj u težinskom penjanju po prirodnoj steni jeste savladati smer sa što većom težinskom ocenom na što jednostavniji način korišćenjem samo svog tela. Osiguranje od pada, kao i kod penjanja ovog tipa na veštačkoj steni je prisutno u vidu boltova, karabina, užeta i pojasa, tako da je rizik sveden na minimum.

Penjanje prirodnih *bouldera* je slično kao i penjanje veštačkih *boulder problema* s tim što pored takmičara nedostaje i velika gomila strunjača koju je nemoguće dopremiti ispod svake stene. Umesto toga, kao osiguranje od pada služi manja, mobilna strunjača (crash-pad), a tu je i kolega penjač koji će vas u slučaju pada usmeriti na tu strunjaču.

Deep water soloing je najmlađa grana sportskog penjanja koja okuplja sve veći broj ljubitelja ovog sporta. Od opreme se koriste jedino penjačice, a penju se previsni i vertikalni smerovi izvad većih vodenih površina. U slučaju pada penjač završava u vodi.

Postoji još jedna vrsta sportskog penjanja koja nije uvršćena u ovu poddelu. Soliranje (free solo) je vrsta sportskog penjanja koja ne bi trebala da se reklamira i populariše. Izuzetno je opasna i nosi najveći stepen smrtnosti od svih sportova. Naime, kod ove discipline, ne postoji apsolutno nikakva zaštitna oprema koja će sprečiti pad i katastrofalne posledice. Svaki penjač koji se odluči na ovakvu vrstu rizika svestan je da se samo jednom greši. Previsoka cena i ružna strana medalje.

Sportsko penjanje je danas kompleksan sport, sa svojom terminologijom i opremom koja je proizašla i decenija eksperimentisanja. Više godina unazad, smatra se najpopularnijim i najatraktivnijim sportom “dokolice” sa najvećim prirastom članova u svetu.

Shvativši na vreme pozitivne uticaje sportskog penjanja na pravilan rast i razvoj dece, kao i na razvoj njihovih motoričkih i funkcionalnih sposobnosti, u SAD-u i većini evropskih zemalja deca su od najranijeg detinjstva usmerena ka lepotama ovog sporta, i to upravo, najviše preko društvenih institucija, kao što

su: obdaništa, zabavišta, škole, klubovi... U dečijim vrtićima postoje, prilagođene dečijem uzrastu, interesantne, montažne stene, koje u početku za decu predstavljaju izvor igre, zabave, prvih saznanja o sopstvenim mogućnostima, izvor mašte i dečije kreativnosti. U osnovnom, srednjem i višem obrazovanju sportsko penjanje predstavlja nezaobilazni deo fizičkog vaspitanja, a u mnogim zemljama i neizostavni deo kulture življenja. Ovaj sport je u tolikoj ekspanziji u SAD-u i većini evropskih zemalja da skoro ne postoji vaspitno-obrazovna institucija koja ne poseduje veštačku stenu.

Nažalost, zbog teške materijalne situacije i uslova života u našoj zemlji ovaj sport nikada nije spoznao ove dimenzije. Međutim, ako se osvrnemo na naše susede Bugare, Rumune, Slovence i Mađare⁴ koji se u ovom sportu visoko kotiraju na svetskoj rang listi, bez obzira na njihovu finansijsku situaciju (jer neki su bili i u lošijoj od naše), nameće se pitanje: da li je višegodišnja kriza jedini i dovoljan razlog situacije, u kojoj se ovaj sport (kao i mnogi individualni sportovi), u našoj zemlji nalazi?

U SCG danas postoji nekoliko uređenih penjališta za sportsko penjanje. Najveće je u okolini Niša - Jelašnička klisura sa oko 60 uređenih smerova, zatim u okolini Valjeva sa oko 30, Beograda sa oko 20, na Borskom Stolu sa oko 15, Kotoru sa oko 6, a zatim su tu Jerma, Guča, Beljanica i Prijepolje sa oko 1-3 uređenih smerova. Dovoljno je reći da nijedno od ovih penjališta nije iskorišćeno ni 10%, a i broj penjača koji ih posećuju je u stagnaciji ili opadanju. Postoji i na desetine pristupačnih mesta koja bi mogla da se pretvore u penjačke centre, a da apsolutno ništa nije urađeno po tom pitanju. Takođe je i broj veštačkih stena u gradovima katastrofalno mali - jedan prosečan evropski gradić poseduje više veštačkih stena nego cela naša država, što nam samo govori koliko kasnimo za Evropom u koju toliko želimo da uđemo.

Priroda je našoj zemlji podarila mnogo stena koje mogu biti višestruko korisne. Koliko koristi od minimalnih ulaganja u ovaj sport mogu imati pojedina mesta, može ilustrovati primer grčkog ostrva Kalimnos. Naime, zbog loših uslova življenja, broj stanovnika na ovom ostrvu je počeo drastično da opada. Uvidevši ovo, gradska uprava je uložila sredstva u opremanje preko 300 smerova na stenama koje su se tu nalazile. Ovo je privuklo penjače iz celog sveta, a zajedno sa njima i turiste. Danas je to jedan od najposećenijih sportsko penjačkih centara u Evropi sa više od 1000 smerova. Sličan primer je i ostrvo Phiphi na Tajlandu koje je danas najposećenije penjalište na svetu sa više hiljada uređenih smerova. Da li će se jednog dana ovako nešto desiti i u našoj zemlji i da li će prirodne lepote, koje su ranije predstavljale samo prepreku, ko-

⁴ Mađarska je ravničarska zemlja, ali bez obzira na to postiže odlične rezultate u ovom sportu.

načno poslužiti našem čoveku i olakšati mu život, zavisi samo od nas i ulaganja u ovaj sport.

LITERATURA

1. Bengé, M., Raleigh R. (1995): *Rock: Tools and Technique*, Colorado.
2. Creasey, M., Shepard, N., Banks, N., Gresham, N., Wood, R. (1999): *The complete rock climber*, Lorenz Books, London.
3. *Rock & Ice*, The climber's magazine, (2000, 2001, 2002), No 103, 107, 112, 113, 115.
4. Simmonite, D. (2000). *Rock climbing in England and Wales*, New Holland Publishers, London.
5. Zlatanov, M., Žltov, G., Brdarev, D., Dambazov, T., Dolapčiev, K., Nikolov, A. (1993). *Turizam, alpinizam, orientirane*. Nacionalna sportna akademija, Sofija.

Daniel Stanković

Miloš Puletić

FROM MOUNTAINEERING TO SPORTS CLIMBING

SUMMARY

The primary aim of this paper is to present the development of mountaineering in the world as well as in our country. On the basis of our and foreign literature on the subject, the paper will present the directions of the development of mountaineering, today taking the forms of highland climbing, alpinism and sports climbing. It will also explain the terms related to sports climbing and deal with the development of sports climbing, which today appears in three forms: free climbing, bouldering and free solo. Finally, the paper will provide a brief review of the extent to which this sport is developed in our country in comparison to its development in the world, and explore the possible ways of further improvement in today's conditions.